

فهرست

سیزده	پیشگفتار
پانزده	راهنمای مطالعه
نوزده	نکاتی در شیوه‌های مطلوب تدریس
۱	بخش اول - آشنایی با علم اقتصاد
۳	فصل اول - مقدمه‌ای بر علم اقتصاد
۴	۱-۱ مقدمه
۵	۲-۱ تاریخچه علم اقتصاد
۷	۳-۱ علم اقتصاد چگونه علمی است؟
۸	۱-۳-۱ زمینه‌های تفکر اقتصادی
۱۲	۲-۳-۱ تعریف علم اقتصاد
۱۳	۳-۳-۱ سؤالات اساسی اقتصاد
۱۹	۴-۳-۱ طبقه‌بندی علم اقتصاد
۲۲	۵-۳-۱ ابزار تحلیل اقتصادی
۲۸	۶-۳-۱ معیارهای اقتصادی
۳۰	خلاصه فصل اول
۳۲	خودآزمایی فصل اول
۳۴	فصل دوم - اقتصاد در یک نگاه کلی
۳۵	۱-۲ مقدمه
۳۵	۲-۲ تصمیم‌گیرندگان یا عوامل اقتصادی
۳۶	۳-۲ مرز امکانات تولید
۴۱	۱-۳-۲ کارایی و عدم‌کارایی تولید

۴۲	۲-۳-۲ مرز امکانات تولید و هزینه فرصت
۴۲	۲-۳-۳ رشد اقتصادی و انتقال مرز امکانات تولید
۴۲	۲-۴ بازار
۴۴	۲-۵ هماهنگی تصمیمات
۴۷	۲-۶ طبقه‌بندی بازار
۴۹	۲-۶-۱ بازار رقابت کامل
۵۱	۲-۶-۲ بازار رقابت انحصاری
۵۲	۲-۶-۳ بازار انحصار چندجانبه
۵۳	۲-۶-۴ بازار انحصار دوجانبه
۵۴	۲-۶-۵ بازار انحصار کامل
۵۵	۲-۶-۶ بازار انحصار دوطرفه
۵۵	خلاصه فصل دوم
۵۷	خودآزمایی فصل دوم
۵۹	بخش دوم - اقتصاد خرد
۶۱	فصل سوم - تقاضا و عرضه
۶۲	۳-۱ مقدمه
۶۲	۳-۲ هزینه فرصت از دست رفته و قیمت‌های نسبی
۶۳	۳-۳ تقاضا
۶۴	۳-۳-۱ عوامل مؤثر بر تقاضا
۷۳	۳-۳-۲ کشش تقاضا
۸۰	۳-۳-۳ منحنی تقاضای بازار
۸۲	۳-۴ عرضه
۸۳	۳-۴-۱ عوامل مؤثر بر عرضه
۸۸	۳-۴-۲ کشش عرضه
۹۱	۳-۴-۳ منحنی عرضه بازار
۹۳	۳-۵ تعادل بازار
۹۹	۳-۶ تغییر در تعادل
۱۰۱	خلاصه فصل سوم
۱۰۳	خودآزمایی فصل سوم
۱۰۵	فصل چهارم - نظریه رفتار مصرف کننده
۱۰۶	۴-۱ مقدمه
۱۰۷	۴-۲ مطلوبیت و ارزیابی آن
۱۰۹	۴-۳ عقلانیت مصرف کننده
۱۱۰	۴-۴ تابع مطلوبیت

۱۱۱	۵-۴ مطلوبیت کل و مطلوبیت نهایی کالاها
۱۱۵	۶-۴ منحنیهای بی تفاوتی
۱۲۰	۷-۴ حداکثر نمودن مطلوبیت
۱۲۸	۸-۴ استخراج تقاضا
۱۲۸	۱-۸-۴ روش هندسی
۱۳۳	۲-۸-۴ روش جبری
۱۳۶	خلاصه فصل چهارم
۱۳۷	خودآزمایی فصل چهارم
۱۳۹	فصل پنجم - نظریه بنگاه اقتصادی
۱۴۰	۱-۵ مقدمه
۱۴۱	۲-۵ نظریه تولید
۱۴۲	۱-۲-۵ مفاهیم اساسی
۱۴۳	۲-۲-۵ تولید: تولید کل، تولید متوسط و تولید نهایی عامل تولید
۱۴۸	۳-۲-۵ قانون نزولی بودن بازدهی نهایی
۱۴۹	۴-۲-۵ بازدهی نسبت به مقیاس
۱۵۰	۳-۵ هزینه تولید
۱۵۱	۱-۳-۵ هزینه اقتصادی در مقابل هزینه حسابداری
۱۵۲	۲-۳-۵ هزینه‌ها در کوتاه‌مدت
۱۶۱	۳-۳-۵ هزینه‌ها در بلندمدت
۱۷۰	۴-۵ تصمیم‌گیری بنگاه
۱۷۲	۱-۴-۵ تصمیم‌گیری در مورد عوامل تولید
۱۷۶	۲-۴-۵ تصمیم‌گیری در مورد سطح تولید
۱۷۷	خلاصه فصل پنجم
۱۸۱	خودآزمایی فصل پنجم
۱۸۲	فصل ششم - بازار رقابت کامل
۱۸۳	۱-۶ مقدمه
۱۸۴	۲-۶ دوره زمانی کوتاه‌مدت
۱۸۵	۱-۲-۶ تعیین مقدار تولید تعادلی تولیدکننده
۱۹۲	۲-۲-۶ عرضه تولیدکننده
۲۰۱	۳-۲-۶ چگونگی تعیین قیمت (تعادل بازار)
۲۰۷	۳-۶ مازاد مصرف‌کننده و تولیدکننده
۲۰۹	۴-۶ دوره زمانی بلندمدت
۲۰۹	۱-۴-۶ عرضه یک تولیدکننده
۲۱۲	۲-۴-۶ تعادل بلندمدت در بازار

۲۱۴	خلاصه فصل ششم
۲۱۵	خودآزمایی فصل ششم
۲۱۷	فصل هفتم - بازار انحصار کامل
۲۱۸	۱-۷ مقدمه
۲۲۰	۲-۷ درآمد کل، متوسط و نهایی در شرایط انحصاری
۲۲۷	۳-۷ رابطه بین کشش قیمتی تقاضا، درآمد نهایی و درآمد کل
۲۳۰	۴-۷ هزینه‌های تولید در شرایط انحصاری
۲۳۱	۵-۷ چگونگی تعیین مقدار و قیمت محصول در بازار انحصار کامل (تبادل انحصارگر)
۲۳۲	۱-۵-۷ تعادل کوتاه‌مدت
۲۳۸	۲-۵-۷ تعادل در بلندمدت
۲۴۱	۶-۷ قدرت انحصاری (درجه انحصار)
۲۴۳	۷-۷ تبعیض قیمت
۲۴۶	۸-۷ عوامل ایجاد و دوام بنگاههای انحصاری
۲۴۹	خلاصه فصل هفتم
۲۵۲	خودآزمایی فصل هفتم
۲۵۵	بخش سوم - اقتصاد کلان
۲۵۷	فصل هشتم - حسابداری ملی
۲۵۸	۱-۸ مقدمه
۲۶۰	۲-۸ تعریف و هدف حسابداری ملی
۲۶۴	۳-۸ متغیرهای کلان اقتصادی
۲۶۴	۱-۳-۸ تولید ناخالص داخلی و روشهای محاسبه آن
۲۷۶	۲-۳-۸ تولید ناخالص ملی
۲۸۰	۳-۳-۸ محدودیتهای تعریفی تولید ناخالص ملی و داخلی
۲۸۵	۴-۳-۸ تولید خالص ملی
۲۸۶	۵-۳-۸ درآمد ملی
۲۸۶	۶-۳-۸ درآمد شخصی
۲۸۷	۷-۳-۸ درآمد قابل تصرف
۲۸۷	۸-۴ شاخص قیمت و اندازه‌گیری ارزش واقعی تولید
۲۸۸	۱-۴-۸ روشهای محاسبه شاخص قیمت
۲۹۴	۲-۴-۸ محاسبات ملی به قیمت ثابت
۲۹۶	خلاصه فصل هشتم
۲۹۹	خودآزمایی فصل هشتم

۳۰۱	فصل نهم - تقاضای کل و تعیین درآمدملی
۳۰۲	۱-۹ مقدمه
۳۰۳	۲-۹ الگوی دو بخشی تعیین درآمدملی
۳۰۷	۱-۲-۹ تابع مصرف کینز
۳۱۱	۲-۲-۹ تعیین درآمدملی تعادلی
۳۱۶	۳-۹ الگوی سه بخشی تعیین درآمدملی
۳۱۹	۱-۳-۹ تعیین درآمدملی تعادلی با مالیات ثابت
۳۲۵	۲-۳-۹ ضریب تکاثری بودجه متوازن
۳۲۷	۳-۳-۹ تعیین درآمدملی تعادلی با مالیات تناسبی
۳۳۲	۴-۹ الگوی چهاربخشی تعیین درآمدملی
۳۳۴	۱-۴-۹ تعیین درآمدملی تعادلی در الگوی چهاربخشی
۳۳۹	خلاصه فصل نهم
۳۴۱	خودآزمایی فصل نهم
۳۴۳	فصل دهم - نظریه سرمایه‌گذاری
۳۴۴	۱-۱۰ مقدمه
۳۴۴	۲-۱۰ مفاهیم اقتصادی سرمایه‌گذاری
۳۴۵	۳-۱۰ تصمیمات سرمایه‌گذاری، روشهای ارزیابی
۳۴۷	۱-۳-۱۰ روش ارزش فعلی خالص
۳۵۳	۲-۳-۱۰ کارآیی نهایی سرمایه‌گذاری
۳۵۶	۴-۱۰ سایر عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری
۳۵۹	۵-۱۰ اصل شتاب
۳۶۱	خلاصه فصل دهم
۳۶۳	خودآزمایی فصل دهم
۳۶۴	فصل یازدهم - پول و بانک
۳۶۵	۱-۱۱ مقدمه
۳۶۵	۲-۱۱ پول
۳۶۵	۱-۲-۱۱ مبادله پایاپای و مبادله از طریق پول
۳۶۶	۲-۲-۱۱ نقش پول
۳۶۸	۳-۲-۱۱ تعریف پول و اندازه‌گیری مقدار آن
۳۷۱	۳-۱۱ بانکداری
۳۷۱	۱-۳-۱۱ آغاز بانکداری
۳۷۲	۲-۳-۱۱ اصل اساسی مدیریت بانکی
۳۷۲	۳-۳-۱۱ نگهداری دفاتر در بانکها
۳۷۴	۴-۳-۱۱ جریان پول آفرینی بانکها

۳۷۹	۱۱-۳-۵ فرمول ساده ضریب فزاینده پولی
۳۸۱	۱۱-۳-۶ انهدام پول
۳۸۲	۱۱-۳-۷ لزوم نظارت بر فعالیت بانکها
۳۸۴	۱۱-۳-۸ روشهای نظارت بر فعالیت بانکها
۳۸۵	۱۱-۴ بانک مرکزی
۳۸۶	۱۱-۵ عرضه پول و عوامل مؤثر بر آن
۳۸۷	۱۱-۶ تقاضا برای پول
۳۸۸	۱۱-۶-۱ نظریه مقداری پول
۳۸۹	۱۱-۶-۲ نظریه تقاضای پول کینز
۳۹۹	خلاصه فصل یازدهم
۴۰۱	خودآزمایی فصل یازدهم
۴۰۳	فصل دوازدهم - تورم و بیکاری
۴۰۴	۱۲-۱ مقدمه
۴۰۵	۱۲-۲ تورم
۴۰۷	۱۲-۲-۱ انواع تورم
۴۰۸	۱۲-۲-۲ علل تورم
۴۱۱	۱۲-۲-۳ هزینه‌های اجتماعی تورم
۴۱۴	۱۲-۳ بیکاری
۴۱۴	۱۲-۳-۱ بازار نیروی کار
۴۱۶	۱۲-۳-۲ بیکاری طبیعی
۴۱۷	۱۲-۳-۳ بیکاری، نرخ بیکاری و نرخ مشارکت نیروی کار
۴۲۰	۱۲-۳-۴ جلوه‌های بیکاری
۴۲۰	۱۲-۳-۵ انواع بیکاری
۴۲۶	۱۲-۴ منحنی فیلیپس
۴۲۸	خلاصه فصل دوازدهم
۴۳۰	خودآزمایی فصل دوازدهم
۴۳۱	فصل سیزدهم - سیاستهای اقتصادی
۴۳۲	۱۳-۱ مقدمه
۴۳۴	۱۳-۲ تقاضا و عرضه کل
۴۳۴	۱۳-۲-۱ منحنی تقاضای کل
۴۳۵	۱۳-۲-۲ منحنی عرضه کل
۴۴۱	۱۳-۳ سیاستهای طرف تقاضای کل
۴۴۵	۱۳-۳-۱ سیاست مالی
۴۵۲	۱۳-۳-۲ سیاست پولی

۴۶۳	۱۳-۴ تعادل هم‌زمان بازارهای کالا و پول
۴۶۷	۱۳-۴-۱ تعادل دو بازار و سیاستهای مالی و پولی
۴۶۹	۱۳-۴-۲ ترکیب سیاستهای مالی و پولی
۴۷۱	۱۳-۵ سیاستهای مالی و پولی: روش تقاضا و عرضه کل
۴۷۵	۱۳-۶ سیاست قیمتها و درآمدها
۴۷۷	۱۳-۷ سیاست طرف عرضه
۴۷۸	خلاصه فصل سیزدهم
۴۸۱	خودآزمایی فصل سیزدهم
۴۸۳	پاسخنامه
۵۰۷	منابع
۵۰۹	فهرست راهنما

تقدیم به دانشمند بزرگوار
جناب آقای دکتر جمشید پژوهان

پیشگفتار

علم اقتصاد که در زمره علوم اجتماعی است، به مطالعه و بررسی پدیده‌های مربوط به رفتار مادی انسانها می‌پردازد و در پی کشف رمز و راز این پدیده‌هاست. در این شاخه از دانش بشری سعی می‌شود علت بروز هر پدیده مشخص گردد تا به کمک یافته‌های مربوط، رفتار مادی انسانها که ناشی از طبیعت و تعقل آنهاست قانونمند شود. در این صورت می‌توان از یک طرف رفتارهای اقتصادی آینده انسانها را پیش‌بینی کرد و از طرف دیگر با تصمیم‌گیریهای صحیح‌تر، زندگی افراد جامعه را راحت‌تر و ایمن‌تر ساخت.

اقتصاد در لغت به معنای میانه‌روی و اعتدال و به لحاظ علمی به معنای بهینه‌یابی مقید است. به طور کلی، در اقتصاد مسئله تخصیص منابع محدود به خواسته‌های بی‌شمار مطرح است. با عنایت به معنای علمی اقتصاد و ارتباط تنگاتنگ زندگی افراد با تصمیم‌گیریهای اقتصادی آنان می‌توان به اهمیت فراگیری این علم پی‌برد. اهمیت فراگیری و آگاهی از اصول پایه‌ای و تفکری این علم به حدی است که در اکثر کشورهای پیشرفته دنیا دروس اقتصادی در برنامه رسمی درسی سطح پیش‌دانشگاهی و بسیاری از رشته‌های غیراقتصادی دانشگاهی گنجانده شده است. در ایران نیز در برنامه رسمی درسی برخی از رشته‌های غیراقتصادی دانشگاهی، درسی با نام «مبانی علم اقتصاد»، کلیات علم اقتصاد و ... در نظر گرفته شده است. کتاب پیش رو برای درسی ۴ واحدی به نام «مبانی علم اقتصاد» برای دانشجویان رشته‌های علوم پایه و فنی - مهندسی تألیف و تدوین شده است. البته تنظیم مطالب کتاب به گونه‌ای است که هم‌چنین از آن می‌توان در رشته‌های نامبرده به عنوان منبع دروس اقتصاد خرد و اقتصاد کلان، هر یک به ارزش ۲ واحد درسی، استفاده کرد. علاوه بر این، دانشجویان رشته‌های دیگر نیز می‌توانند برای مطالعه و فراگیری مطالب پایه‌ای اقتصاد از این کتاب استفاده کنند مشروط بر آنکه با برخی مفاهیم و ابزارهای ریاضی آشنایی داشته باشند. عنوان می‌شود که علم اقتصاد، «علم حس عام» است چون افراد با مسائل

اقتصادی به‌طور روزمره سروکار دارند و آنها را حس می‌کنند و مرتب در حال تصمیم‌گیریهای اقتصادی هستند بدون آنکه شناخت و آگاهی دقیقی از این علم داشته باشند. همین امر موجب می‌شود که افراد برداشتی از مسائل اقتصادی داشته باشند و حتی گاهی اوقات در زمینه‌های اقتصادی به تجزیه و تحلیل و اظهار نظر بپردازند. به‌همین جهت سعی شده است در کتاب حاضر علاوه بر در نظر داشتن سرفصل مصوب درس، به مبحث‌هایی از اقتصاد پرداخته شود که جنبه پایه‌ای و کلیدی داشته و به درک علمی دانشجویان در رابطه با مفاهیم و اصطلاحات اقتصادی کمک نماید.

این کتاب مشتمل بر سیزده فصل می‌باشد که در قالب سه بخش آشنایی با علم اقتصاد، اقتصاد خرد و اقتصاد کلان تدوین گردیده است. در دو فصل اول (بخش اول) زمینه‌های تفکری و تعریف علم اقتصاد، ابزارهای تحلیل اقتصادی، تصمیم‌گیرندگان یا عوامل اقتصادی و ... معرفی شده‌اند. در فصل‌های سوم الی هفتم (بخش دوم) درباره رفتار مصرف‌کنندگان، بنگاههای اقتصادی و عملکرد بازارها بحث شده است. در فصل‌های هشتم الی سیزدهم به مباحث کلی اقتصاد چون حسابهای ملی، پول و بانک، بیکاری و تورم و سیاستهای اقتصادی پرداخته شده است. تردیدی نیست که موضوعهای دیگری نیز وجود دارد که می‌تواند در افزایش قدرت درک، تجزیه و تحلیل و اظهار نظر اقتصادی دانشجویان مؤثر باشد اما چنین هدفی در چارچوب یک کتاب پایه و یک درس (چهار واحدی) نمی‌گنجد و نیازمند مطالعه بیشتر در رشته اقتصاد است. با این وجود در نگارش بخشهای مختلف کتاب تلاش بر این بوده که دانشجویان با تفکر اقتصادی آشنا شوند و در صورت علاقه، مطالب اقتصادی را با مطالعه بیشتر دنبال کنند. به‌همین منظور در پایان کتاب برای آشنایی دانشجویان با منابع بیشتر و استفاده از آنها، فهرست برخی از منابع و مأخذ که در تألیف کتاب نیز از آنها بهره‌برداری شده، معرفی گردیده است. در انتها از جناب آقای دکتر فرهاد خداداد کاشی که ویرایش علمی کتاب حاضر را بر عهده داشته‌اند سپاسگزاری می‌شود. همچنین از همکاران محترم دانشگاه پیام نور جناب آقای محمدباقر اکبری، سرکار خانم‌ها مهناز صفایی، مژگان شجاعی، فرشته فلاحت‌دوست و آقای امیر عالی؛ که با همت و تلاش فراوان در چاپ و انتشار این اثر مرا یاری نموده‌اند تشکر می‌گردد.

یگانه موسوی جهرمی

راهنمای مطالعه

دانشجوی عزیز، مبانی علم اقتصاد یکی از دروس پایه است و چنانکه از نام آن استنباط می‌شود هدف فراهم ساختن زمینه‌های آشنایی دانشجو با تفکر اقتصادی و موضوعهای پایه‌ای و کلیدی علم اقتصاد است. این کتاب برای چهار واحد درسی تدوین گردیده است. محتوای کتاب با عنایت به سرفصل مصوب درس تهیه و سازمان‌دهی شده است. سه بخش اساسی که مبنای تألیف کتاب پیش رو قرار گرفته است عبارت‌اند از:

۱. آشنایی با علم اقتصاد

۲. اقتصاد خرد

۳. اقتصاد کلان

برای اینکه بهتر بتوانید به هدف خود یعنی یادگیری مطالب کتاب دست یابید به موارد زیر توجه کنید:

* داشتن برنامه برای انجام هرکاری، از جمله مطالعه و فراگیری، مانند داشتن نقشه سفر و رفتن به راهی است که قبلاً آن را نیپموده‌اید. بدون نقشه هم می‌توانید راهی را طی کنید اما مسلماً یا به نتیجه مطلوب نخواهید رسید و یا با صرف منابع و زمان بیشتر نتیجه‌ای نه چندان مطلوب بدست خواهید آورد.

مطالعه و فراگیری طبق برنامه‌ای با زمان‌بندی مناسب برای شما دانشجویان دانشگاه پیام‌نور اهمیت بسزایی دارد. زیرا اکنون شما در نظام آموزشی تحصیل می‌کنید که با تجربه آموزشی پیشین شما متفاوت است. شما در فرآیند یادگیری گذشته خود بعضاً متکی به کلاس و تدریس دبیر بودید حال آنکه در نظام آموزشی این دانشگاه باید

اساساً متکی به کتاب، تلاش و برنامه‌ریزی خود برای یادگیری باشید. در این نظام استاد بیشتر نقش راهنما را ایفا می‌کند تا یاددهنده. بر همین اساس مؤلف سعی نموده تا با تهیه این کتاب به صورت خودآموز شما را در این امر یاری دهد.

کلاس در نظام آموزشی دانشگاه پیام‌نور در ساعاتی محدود و با برنامه‌ای از پیش تعیین شده، به منظور رفع اشکال تشکیل می‌شود. بنابراین، با برنامه‌ریزی صحیح خود و با عنایت به برنامه زمانبندی و بودجه‌بندی کتاب (تعیین فصول برای مطالعه هر جلسه) که توسط استاد برای شما طراحی و عرضه می‌شود، با مطالعه کامل در جلسات کلاس حاضر شوید و فرصت رفع اشکالات خود را از دست ندهید. توصیه می‌شود هنگام مطالعه حتماً سؤالات و نکات مبهم خود را یادداشت کنید تا بتوانید در جلسات رفع اشکال آنها را مطرح کنید.

* در ابتدای هر فصل، اهداف مورد انتظار بیان شده است. هنگام مطالعه هر یک از فصول کتاب، قبل از هر چیز لازم است به این اهداف (کلی و رفتاری) توجه کنید. زیرا آگاهی از اهداف، در شما نسبت به موضوع مورد بحث انگیزه و علاقه ایجاد می‌کند و به مطالعه شما جهت می‌دهد.

* میان فصلهای هر بخش مختلف کتاب ارتباط و انسجام وجود دارد، به عبارت دیگر، مطالب هر فصل با تکیه بر فصلهای پیش از آن تهیه شده است. برای فهم بهتر مطالب هر فصل لازم است مطالب فصلهای قبل از آن را به خوبی درک کرده باشید.

* در هر فصل مجموعه‌ای از مفاهیم اساسی آموزش داده می‌شود. این مفاهیم نکات اساسی فصل هستند و بقیه مطالب و فعالیتها برای یادگیری آن تنظیم شده‌اند. از این رو پس از اتمام مطالب هر فصل قسمتی تحت عنوان «خلاصه فصل» نگارش شده است که دربرگیرنده این مفاهیم است. پس از مطالعه هر فصل، تأمل در قسمت «خلاصه فصل» می‌تواند به تعمیق یادگیری در شما کمک کند. توجه داشته باشید که خلاصه فصل برای حفظ کردن و یادگیری سطحی مطالب نیست.

* در سازمان‌دهی و تهیه متن سعی بر این بوده که شما به تفکر درباره مسائل و پدیده‌های اقتصادی و تحلیل آنها علاقه‌مند و فعال شوید و بتوانید از آموخته‌های خود در زمینه اقتصاد، حتی در این سطح ابتدایی، در زندگی فردی و اجتماعی خویش استفاده کنید. بدیهی است مطالعه‌ای که صرفاً به منظور گذراندن این درس صورت گیرد،

شما را به این هدف نمی‌رساند.

* در پایان هر فصل، چند نمونه تمرین و پرسش با عنوان «خودآزمایی فصل» ارائه شده که پاسخ آنها در انتهای کتاب آمده است. اکیداً توصیه می‌شود که پس از مطالعه کامل هر فصل، در خصوص دستیابی به مهارت‌های پیش‌بینی شده در اهداف (کلی و رفتاری) بررسی کنید. چنانچه از فرآیند یادگیری خود اطمینان حاصل کردید خودآزمایی فصل مربوط را حل کنید. در قسمت خودآزمایی فصول مختلف به پرسشها و یا مسائلی برخورد می‌کنید که پاسخ آنها عیناً در متن کتاب نیست. اگر اولین بار نتوانستید به آنها پاسخ دهید فوراً به پاسخنامه مراجعه نکنید. بیشتر فکر کنید، بار دیگر متن کتاب، مثالها و راه حل‌های آنها را مطالعه کنید، به منابع مشابه دیگر مراجعه کنید، با سایر دانشجویان همفکری و تبادل نظر کنید و در صورت عدم موفقیت، به پاسخنامه مراجعه کنید. پاسخنامه به منظور مقایسه پاسخهای شما با جواب صحیح پرسشها و مسائل تهیه شده است تا بتوانید آموخته‌های خود را محک بزنید و آزمون کنید. بنابراین، همواره پس از پاسخ دادن به پرسشها و مسائل مطرح شده در خودآزمایی فصول به پاسخنامه مراجعه کنید.

* هنگام حضور در جلسات رفع اشکال درس کاملاً به سؤالات سایر دانشجویان و توضیحات استاد گوش فرادهید و اگر می‌توانید یادداشت مختصری بردارید و بعد از کلاس نوشته‌ها و یادداشتهای خود را مرتب کنید و به جای مناسبی در کتاب درسی خود منتقل کنید تا در زمان مطالعه مجدد بتوانید برای درک بهتر مطالب از آنها استفاده کنید.

* گاه به منظور جلوگیری از نقش بستن کاراکترهای مشخص و یکسان برای مفاهیم اقتصادی در ذهن دانشجو، در بخشهای مختلف این کتاب برای یک مفهوم از کاراکترهای مختلف استفاده شده است. برای مثال در متن فصول ششم و هفتم میزان محصول با «X» و در بخش خودآزمایی همان فصول با «Q» نمایش داده شده است.

نکاتی در شیوه‌های مطلوب تدریس

همکار محترم، توجه به توصیه‌های زیر می‌تواند در غنا بخشیدن به ساعات رفع اشکال و بهره بیشتر دانشجویان از دانش و تجربه شما مؤثر باشد.

* در تدریس این کتاب از شیوه رفع اشکال گروهی و در برخی زمینه‌ها مانند بررسی رفتار مصرف کننده، سیاستهای اقتصادی و ... از شیوه‌های تدریس فعال به‌ویژه بحث گروهی استفاده شود. بهره‌گیری از موضوعات روز در مثالها و بحثها، گذشته از تنوع‌آفرینی، در تسهیل امر «یادگیری و یاددهی» مؤثر است.

* مناسب است قبل از شروع کلاس، برنامه زمانبندی شده‌ای جهت رفع اشکال درس و سایر فعالیتهای ممکن با عنایت به حجم کتاب و تعداد جلسات محدود تشکیل کلاس تهیه و در اولین جلسه کلاس به دانشجویان ارائه نمایید. توصیه می‌شود در این برنامه برگزاری حداقل یک آزمون پیش‌بینی شود. این اقدام علاوه بر آنکه می‌تواند از تکرار موضوعات جلوگیری کند و بازدهی کلاس را افزایش دهد، مثالی برای رفتار اقتصادی خواهد بود.

* گذشته از اهداف کلی که در ابتدای هر فصل مشخص شده است، اهداف رفتاری نیز در همان ابتدای فصول آمده است تا همکاران محترم از انتظارات آموزشی آگاه شوند و در فرآیند «یادگیری و یاددهی» نقش سازنده خود را بهتر ایفا نمایند.

* به‌منظور فعال شدن دانشجویان در امر یادگیری و تقویت مهارتهای تفکر (استدلال، تشخیص، کسب، یادآوری، تجزیه و تحلیل و ...) مجموعه‌ای از تمرینات طراحی شده که با عنوان خودآزمایی در پایان هر فصل آمده است. این خودآزماییها

نمونه‌هایی هستند که سعی شده مهمترین نکات هر فصل را مورد بحث قرار دهند. همکاران محترم می‌توانند این نمونه‌ها را گسترش دهند.

* از طرح مقولات جزئی و مباحث جنبی دامنه‌دار که ارتباط مستقیم به درس ندارد و گاه در جریان آموزش اختلال ایجاد می‌کند، پرهیز شود.

* به‌منظور تقویت مهارت پژوهش و ایجاد علاقه به متون اقتصادی همکاران محترم می‌توانند به تناسب عنوان فصول (۱۳ فصل) سه بخش کتاب، دانشجویان را به تهیه متون علمی و کاربردی مشابه از منابع مختلف و مراجعه به کتابخانه‌ها راهنمایی و تشویق نمایند. مجموعه فعالیتهای دانشجویان در این زمینه می‌تواند به شکل مدون در کتابخانه مرکز محل استقرار و حتی در صورت صلاحدید شما در کتابخانه مرکزی دانشگاه، برای استفاده دیگر دانشجویان نگهداری شود.

بخش اول

آشنایی با علم اقتصاد

فصل اول

مقدمه‌ای بر علم اقتصاد

هدف کلی

هدف کلی از فصل اول بخش اول کتاب آن است که دانشجو ضمن آشنایی با نحوه شکل‌گیری علم اقتصاد درک کند که اقتصاددانان چگونه می‌اندیشند و با چه ابزارهایی تحلیل و براساس چه معیارهایی قضاوت می‌کنند.

هدفهای رفتاری

- پس از مطالعه این فصل دانشجو قادر خواهد بود:
۱. تاریخچه مختصری از علم اقتصاد را بیان کند.
 ۲. بیان کند که علم اقتصاد چگونه علمی است و زمینه‌های تفکری این علم چیست.
 ۳. مفاهیمی چون کمیابی، هزینه فرصت و نهایی‌گرایی را تعریف کند.
 ۴. علم اقتصاد را تعریف کند.
 ۵. سؤالات اساسی علم اقتصاد را برشمارد و نحوه پاسخگویی نظامهای مختلف اقتصادی به این سؤالات را توضیح دهد و با یکدیگر مقایسه کند.
 ۶. طبقه‌بندی علم اقتصاد را تشریح کند.
 ۷. تفاوت بین اقتصاد اثباتی و اقتصاد دستوری را بیان کند.
 ۸. حیطه مطالعاتی اقتصاد خرد و اقتصاد کلان را تشخیص دهد.
 ۹. ابزارهای تحلیل اقتصادی را شناسایی کند و نقش هریک از آنها را در تحلیل‌های

اقتصادی درک کند.

۱۰. مراحل ساخت نظریه را نام ببرد.

۱۱. مفهوم تعادل که از مفاهیم اساسی در علم اقتصاد است را درک و بیان کند.

۱۲. معیارهای قضاوت بر روی نتایج اقتصادی را برشمارد.

۱۳. مفهوم کارایی را در علم اقتصاد تشریح کند.

۱۴. معنای عدالت اجتماعی را در علم اقتصاد بیان کند.

۱-۱ مقدمه

در دنیای امروز، شناخت و تجزیه و تحلیل پدیده‌های اقتصادی به کمک علم اقتصاد صورت می‌گیرد. قدمت علم اقتصاد بیش از دو قرن است. اما در طی همین مدت، به واسطه گسترش روابط اقتصادی انسانها و جوامع مختلف و پیچیده‌تر شدن آن روابط، اندیشمندان بسیاری به این علم روی آورده و سبب پیشرفتهای علمی در این زمینه گردیده‌اند. رشد فزاینده دامنه تفکری علم اقتصاد و اهمیت آن تا حدی بوده است که به محققین ممتاز علوم اقتصادی نیز مانند محققین سایر علوم چون فیزیک و شیمی جایزه نوبل اعطا می‌شود. اقتصاددانانی با ملیتها و دیدگاههای مختلف چون راگنر فریش^۱ (نروژی ۱۹۶۹)، یان‌تین‌برگن^۲ (هلندی ۱۹۶۹)، جان ر. هیکس^۳ (انگلیسی ۱۹۷۲)، گونارمیردال^۴ (سوئدی ۱۹۷۴)، فردریک فون هایک^۵ (اتریشی ۱۹۷۴)، لئونید کانتروویچ^۶ (روسی ۱۹۷۵) و کنت آرو^۷ (آمریکایی ۱۹۷۲)، جایزه نوبل اقتصادی دریافت کرده‌اند.

علم اقتصاد از جمله علوم اجتماعی است که به مطالعه رفتارهای اقتصادی انسانها و جوامع می‌پردازد. از آنجا که اندیشمندان، پژوهشگران، نظریه‌پردازان و متخصصین این علم با انسانها و شناخت و تبیین رفتارهای اقتصادی آنها سروکار دارند، در این راه با دشواریهایی روبه‌رو هستند زیرا انسانها وسایل آزمایشگاهی بی‌جان و حتی جاندار اما فاقد تفکر، عقیده و سلیقه نیستند. در علم اقتصاد، با وجود تفاوت در رفتارهای فردی

1. Ragnar Frisch

4. Gunnar Myrdal

7. Kenneth J. Arrow

2. Jan Tinbergen

5. Friedrich August Von Hayek

3. John R. Hicks

6. Leonid Kantorovich

انسانها و جوامع مختلف و پیچیدگی در روابط اقتصادی، همواره سعی شده است براساس روش‌شناسی خاص این علم زمینه‌های تفکری آن تبیین و قانونمندیهای کشف و ارائه شود.

در حال حاضر به دلیل مطالعات، تجزیه و تحلیل‌های فراوان، مستمر و به هنگام شاهد پیشرفتهای گسترده‌ای در علم اقتصاد هستیم. بر همین اساس، به کمک این علم علاوه بر شناخت و تشریح پدیده‌های واقعی اقتصاد، پیش‌بینی، اصلاحات و سیاست‌گذاریهای اقتصادی صورت می‌گیرد.

به منظور آشنایی با علم اقتصاد، ابتدا تاریخچه مختصری از آن ارائه گردیده است. سپس برای درک علم اقتصاد به تشریح زمینه‌های تفکر اقتصادی و تعریف علم اقتصاد، سؤالات اساسی اقتصاد، طبقه‌بندی علم اقتصاد، ابزار تحلیل‌های اقتصادی و معیارهای اقتصادی پرداخته شده است.

۱-۲ تاریخچه علم اقتصاد

گرچه دانش بشری، همواره با نواقص و مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو بوده است ولی در عین حال حرکتی سراسر روبه جلو داشته است. از این موضوع علم اقتصاد نیز مستثنی نبوده است. به رغم آنکه عنوان می‌شود این علم از جوانی خاصی نسبت به بسیاری از علوم برخوردار است اما با تعمق در مفاهیم آن می‌توان دریافت که بشر همواره در طول زندگی خود با تصمیم‌گیریهای اقتصادی روبه‌رو بوده است. گروهی به زبان عامیانه، اقتصاد را علمی می‌دانند که تمام فعالیتهای مربوط به تولید، مبادله و مصرف کالاها و خدمات را دربرمی‌گیرد. از این رو اگر دقت شود به‌خوبی می‌توان بیان کرد که علم اقتصاد قدمتی به بلندای تاریخ بشر دارد.

تا قبل از قرن ۱۳ میلادی به تقلید از عملکرد یونانیان باستان تمام بحثهای اجتماعی، از جمله اقتصاد از دیدگاه اخلاق بررسی می‌شد، چنانکه یونانیان باستان، در این مقوله درباره‌ی دوری از دنیاپرستی و ثروت‌اندوزی و در مقابل از ترویج قناعت سخن می‌گفتند. برای مثال، افلاطون معتقد بوده است که ثروت و فضیلت به کفه یک ترازو می‌مانند که اگر یک کفه سنگین‌تر شود، پایین می‌آید و آن دیگری بالا خواهد رفت. در تمامی اروپا بحثهای اجتماعی در چنین فضایی مطرح می‌شدند. مباحث اجتماعی و